

Зозулина земля за хмарами

- Історія надії та глибоких людських зв'язків
- Книга-калейдоскоп від лауреата Пулітцерівської премії

XV століття, Константинополь. Сирота Анна живе в монастирі, але таємно вчиться читати язичницькі рукописи. Серед них їй трапилась історія Етона, який прагне полетіти до чарівного міста в небесах. У цей же час до мурів Константинополя наближається армія султана, аби взяти місто в облогу. Серед солдатів - юний Омер, якого через вроджену ваду вважають демоном.

2020 рік, штат Айдахо, США. Старий Зенон, прагнучи закохати дітей в давньогрецьку літературу, ставить у бібліотеці п'єсу за легендою про Етона. Та серед полиць лежить бомба, закладена проблемним підлітком Сеймуром.

Далеке майбутнє, міжзоряний корабель «Аргос». Констанція, сидячи у сховищі, намагається скласти до купи фрагменти історії Етона, яку колись розказав їй батько. Адже ця легенда - єдине, що в неї залишилось, і єдине, що допоможе зрозуміти, куди їй рухатись.

Анна, Омер, Зенон, Сеймур та Констанція - мрійники, чиї життя переплітаються крізь століття завдяки історії, яка змінить життя кожного з них.

ВІД ЛАУРЕАТА ПУЛІТЦЕРІВСЬКОЇ ПРЕМІЇ

Чарівна і сповнена надії історія людства

People

ЗОЗУЛИНА
ЗЕМЛЯ
ЗА ХМАРАМИ

Ентоні
Дорр

КСД

Від лауреата Пулітцерівської премії

Anthony Doerr

CLOUD
CUCKOO
LAND

A Novel

Ентоні Дорр

ЗОЗУЛИНА
ЗЕМЛЯ
ЗА ХМАРАМИ

Роман

ХАРКІВ
2023! КСД

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
2024

ISBN 978-617-15-0539-1 (epub)

Жодну з частин цього видання не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі без письмового дозволу видавництва

Електронна версія зроблена за виданням:

Перекладено за виданням: Doerr A. *Cloud Cuckoo Land : A Novel* /
Anthony Doerr. — New York : Scribner, 2021. — 640 p.

Переклад з англійської *Антоніни Івахненко*

Дизайнер обкладинки *Маріанна Пащук*

Дорр Е.

Д69 Зозулина земля за хмарами : роман / Ентоні Дорр ; перекл. з англ.
А. Івахненко. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного
Дозвілля», 2023. — 416 с.

ISBN 978-617-15-0400-4

ISBN 978-1-9821-6843-8 (англ.)

XV століття, Константинополь. Сирота Анна читає античну історію Етона, який прагне полетіти до чарівного міста в небесах. У цей же час до мурів Константинополя наближається армія султана, аби взяти місто в облогу. Серед солдатів — юний Омер, якого через вроджену ваду вважають демоном. 2020 рік, штат Айдахо, США. Старий Зенон, прагнучи закохати дітей в давньогрецьку літературу, ставить у бібліотеці п'єсу за легендою про Етона. Та серед полиць лежить бомба, яку заклав проблемний підліток Сеймур. Далеке майбутнє, міжзоряний корабель «Аргос». Констанція, сидячи у сховищі, намагається скласти до купи фрагменти історії Етона, яку колись розказав їй батько. Адже ця легенда — єдине, що допоможе зрозуміти, куди їй рухатись.

УДК 821.111(73)

© Anthony Doerr, 2021

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2023

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад і художнє оформлення, 2023

Провідця хору
А як же ми наречемо це місто?

Пісфетер
Чи хочете ім'я поважне справді,
Таке собі спартанське? Отже — Лакедемон!

Евельпід
Гераклом присягаюся, то дурість!
Залякувати демонів хіба що?
Хай грець тим демонам! Не треба!
Невже нічого кращого не знайдеш?

Пісфетер
А що запропонуєш ти, мій друже?

Провідця хору
Щось урочисте, те, що нагадало б
Про велич гір, про небо та про хмари,
Хай місто наше неба досягне!
Повітря більше, щоб бриніла назва.

Пісфетер
Тоді — Хмарний Зозулекрай!

Провідця хору
Оце вже так. Новому місту — слава!

Арістофан, «Птахи», 414 до н. е.

Пролог. Моїй найдорожчій племінниці з надією, що це принесе тобі здоров'я і світло

«АРГО»

Рік місії 65 День 307 у Відсіку 1

Констанція

Чотирнадцятирічна дівчина сидить, схрестивши ноги, на підлозі під круглим склепінням. Копичка кучерів створює ореол у неї над головою. Її шкарпетки всуціль у дірках. Це Констанція.

Позаду неї, всередині напівпрозорого циліндра, що здійснюється від підлоги до стелі на шістнадцять футів, висить машина, зладнана з трильйонів золотих ниток, кожна з яких не товстіша за людську волосину. Кожна нитка переплітається з тисячами інших, утворюючи дивовижні за своєю складністю хитросплетіння. Вряди-годи на поверхні машини якийсь жмутик цих ниток пульсує світлом: то тут, то там. Це Сивіла.

У кімнаті є надувне ліжечко, унітаз-рециркулятор, харчовий принтер, одинадцять мішків порошку «Nourish» і багатофункціональна бігова доріжка під назвою «крокомір», розміром і формою як автомобільна шина. Світло надходить від кільця діодів у стелі; видимого виходу немає.

На підлозі у вигляді решітки розкладено майже сто прямокутних клаптиків, які Констанція повитинала з порожніх пакетиків з-під порошку «Nourish» і зробила на них написи саморобним чорнилом. Деякі клаптики вона всуціль змережала; на інших — лише по одному слову. Один клаптик, наприклад, містить двадцять чотири літери давньогрецького алфавіту. Інший інформує:

«За тисячоліття, що передувало 1453 року, місто Константинополь двадцять три рази брали в облогу, але жодній армії так і не вдалося подолати його сухопутні стіни».

Дівчина нахилиється вперед і піднімає три клаптики пазла, що лежить перед нею. Машина позаду неї мерехтить.

Вже пізно, Констанціє, а ти за цілий день нічого не з'їла.

— Я не голодна.

Як щодо смачненького ризотто? Або печені з ягняти з картопляним пюре? Є багато інших варіантів, які ти ще не куштувала.

— Ні, дякую, Сивіло.

Вона опускає очі на перший клаптик і читає:

«Втрачена грецька прозова казка “Хмарний Зозулекрай” письменника Антонія Діогена, в якій ідеться про подорож пастуха до утопічного міста в небі, була, ймовірно, написана приблизно наприкінці першого століття н.е.»

Другий:

«З короткого візантійського переказу книги, датованого дев'ятим століттям, ми дізнаємося, що книга починалася коротким прологом, у якому Діоген, звертаючись до хворої племінниці, заявляв, що насправді цю комічну історію, викладену далі, він не вигадав, а знайшов у гробниці у стародавньому місті Тір».

Третій:

«На гробниці, — повідомляв Діоген своїй племінниці, — був такий напис. *Етон: 80 років прожив як людина, 1 рік — як осел, 1 рік — як морський окунь, 1 рік — як ворон.* Усередині, — продовжував Діоген, — він знайшов дерев'яну скриню з написом: *Незнайомцю, хто б ти не був, відкрий її і дізнайся те, що тебе вразить.* Відкривши скриню, він знайшов там двадцять чотири кипарисові таблички, на яких була записана історія Етона».

Констанція заплющує очі та бачить, як письменник спускається в темряву гробниці. Бачить, як він при світлі смолоскипів вивчає дивну скриню. Діоди на стелі тьмяніють, а стіни з білих стають бурштиновими, і Сивіла каже: *Констанціє, скоро настане НеСвітло.*

Покопирсавшись у клаптях на підлозі, вона дістає з-під ліжка те, що залишилося від спорожнілого мішка, і з допомогою зубів і пальців відриває від нього прямокутник. Кладе ложку порошку «Nourish» у харчовий принтер, натискає кілька кнопок, і пристрій випльовує в миску унцію темної рідини. Потім дівчина бере відрізок поліетиленової трубочки, кінчик якої вона вирізала у вигляді пера, занурює імпровізовану ручку в імпровізоване чорнило, нахиляється над чистим клаптиком тканини і малює хмару.

Знову занурює перо в чорнило.

На вершині хмари вона малює вежі міста, потім маленькі цятки — птахів, що ширяють навколо веж. Світло в кімнаті потроху зникає. Сивіла миготить: *Констанціє, я мушу наполягти, щоби ти поїла.*

— Дякую, Сивіло, я не голодна.

Вона бере прямокутник із датою — 20 лютого 2020 року — і кладе його поряд із іншим, на якому написано «Фоліо Альфа». Потім розміщує свій малюнок хмарного міста ліворуч від попереднього. У світлі, що меркне, їй на мить здається, що три клаптики здіймаються вгору і світяться.

Констанція сідає навпочіпки. Вона не виходила з цієї кімнати майже рік.

Розділ перший. Незнайомцю, хто б ти не був, відкрий це, щоби дізнатися те, що тебе вразить

*«ХМАРНИЙ ЗОЗУЛЕКРАЙ» АНТОНІЯ ДІОГЕНА, ФОЛІО АЛЬФА
РОЗМІР КОДЕКСУ ДІОГЕНА 30 СМ × 22 СМ. ЗБЕРЕГЛОСЯ ЛИШЕ ДВАДЦЯТЬ ЧОТИРИ
ФОЛІО, ПОЗНАЧЕНІ ТУТ ЛІТЕРАМИ ВІД А ДО Ω. УСІ ВОНИ БУЛИ ПЕВНОЮ МІРОЮ
ПОШКОДЖЕНІ — ПОТОЧЕНІ ЧЕРВОЮ І ВКРИТІ ПЛЯМАМИ ПЛІСНЯВИ. ПОЧЕРК
ОХАЙНИЙ, ІЗ НАХИЛОМ ВЛІВО.
З ПЕРЕКЛАДУ ЗЕНОНА НІНІСА 2020 РОКУ*

...як довго ці таблички ховалися в тій скрині, чекаючи на людські очі, які би змогли їх прочитати? І хоча я впевнений, люба моя племіннице, що ти сумніватимешся в правдивості тих дивовижних подій, про які там ідеться, у своїй копії я не вилучу жодного слова. Можливо, за незапам'ятних часів люди справді ходили по землі у звірячій подобі, а місто птахів витало в небесах між царствами людей і богів. А може, як ото трапляється з усіма безумцями, пастух вигдавав власну правду, тож для нього ця історія була суцьою правдою. Але повернемося вже до його розповіді та з'ясуємо для себе, при здоровому розумі був він чи ні.

ПУБЛІЧНА БІБЛІОТЕКА МІСТА ЛЕЙКПОРТ

20 лютого 2020, 16:30

Зенон

Він веде п'ятох п'ятикласників до публічної бібліотеки крізь завісу снігопаду. Він — вісімдесятилітній стариган у полотняній куртці, черевики в нього застібаються на липучку, а по краватці бігають на ковзанах пінгвіни з мультиків. Цілий день радість неухильно здійснювалася в його грудях, і тепер, сьогодні, у післяполудень, о 16:30, у цей лютневий четвер, коли він спостерігає, як попереду тротуаром біжать діти: Алекс Гесс із головою віслюка з пап'є-маше, Рейчел

Вілсон із пластиковим факелом, Наталі Ернандес із портативною колонкою, — це почуття загрожує збити його з ніг.

Вони проминають поліцейську дільницю, Департамент парків, агенцію нерухомості «Брама раю». Публічна бібліотека Лейкпорта — це двоповерхова, схожа на імбирний пряник вікторіанська будівля з високим фронтоном на розі Лейк-стріт і Парк-стріт, яку подарували місту після Першої світової війни. Димохід у неї нахилився; ринви провисли; тріщини в трьох із чотирьох вікон на фронтоні заклеєні скотчем. Кілька дюймів снігу вже покоїться на ялівці, що облямовує доріжки, як і на ящику для буккросингу з намальованою совою на розі будинку.

Діти біжать доріжкою, що веде до ганку, і «дають п'ять» Шаріфу — бібліотекарю відділу дитячої літератури, який вийшов на вулицю, щоб допомогти Зенону піднятися сходами. У вухах Шаріфа лаймово-зелені навушники, а у волосинках на руках мерехтять блискітки. На його футболці напис: Я ЛЮБЛЮ ВЕЛИКІ КНИГИ І НЕ ВМІЮ БРЕХАТИ.

Опинившись усередині, Зенон витирає запотілі окуляри. До передньої стінки столу інформації скотчем приклеєні сердечка з кольорового паперу; на стіні за столом висить вишитий напис у рамці: *Відповіді на запитання*.

На окремому столі стоять три комп'ютери, і на екрані кожного з них синхронно крутяться спіралі скрінсейвера. Між полицею з аудіо книгами та двома пошарпаними кріслами стоїть двадцятип'ятилітровий сміттєвий бак, куди скрапує вода, просочуючись із несправної батареї на верхньому поверсі та віднайшовши собі шлях між стельовою плиткою.

Крап. Бульк. Крап.

Прямуючи до дитячої секції, діти тупотять по сходах, і з їхнього одягу та взуття летить сніг. Зенон і Шаріф, усміхаючись, слухають їхні кроки, які раптом завмирають наверху сходів.

— Вау, — чується голос Олівії Отт.

— Божечки милий, — лунає голос Крістофера Ді.

Шаріф підтримує Зенона за лікоть, поки вони піднімаються. Вхід на другий поверх переkritий стіною з фанери, пофарбованою у золотий колір, а в її центрі, над маленькими арочними дверима, Зенон написав:

Ὡ ξένε, ὅστις εἶ, ἀνοιξον, ἵνα μάθης ἃ θαυμάζεις

П'ятикласники скупчуються біля фанерної стіни, і сніг тане на їхніх куртках і заплічниках; всі дивляться на Зенона, а Зенон, віддихуючись, якусь мить вичікує.

— Чи всі пам'ятають, що там написано?

— Звісно, — каже Рейчел.

— Ха! — каже Крістофер.

Наталі встає навшпиньки і проводить пальцем під кожним словом, перекладаючи: «Незнайомцю, хто б ти не був, відкрий це, щоби дізнатися те, що тебе вразить».

— Чорт забирай! — каже Алекс, все ще тримаючи віслюкову голову під пахвою. — Ми зараз наче просто ввійдемо у книгу!

Шаріф вимикає світло на сходах, і діти гуртуються біля маленьких дверей, на яких висвітлено червоним напис: ВИХІД.

— Готові? — запитує Зенон, і тоді з-за іншого боку фанери лунає голос Меріан, директорки бібліотеки:

— Готові!

Один за одним п'ятикласники проходять крізь маленькі склепінчасті двері у дитячу секцію. Полиці, столи та крісла-мішки, які зазвичай займають весь простір, відсунуті до стін, а натомість стоять тридцять розкладних стільців. Над стільцями звисають десятки картонних хмар, покритих блискітками: вони нитками прив'язані до поперечин. Перед кріслами — маленька сцена, а за сценою, на величезному полотні, що займає всю задню стіну, Меріан намалювала місто в хмарах.

Повсюди цілими гронами золотяться увінчані корогами вежі із сотнями маленьких віконць. Навколо їхніх шпилів густими зграйками ширяє розмаїте птаство — крихітні коричневі вівсянки і великі сріблясті орли, птахи із довгими вигнутими хвостами та птахи із довгими вигнутими дзьобами, птахи справдешні і птахи уявні. Меріан вимкнула верхнє освітлення, і в промені єдиного світильника-караоке на підставці виблискують хмари, мерехтять пташині зграйки, а вежі здаються підсвіченими зсередини.

— Це ж... — каже Олівія.

— ...краще, ніж я... — продовжує за неї Крістофер.

— Зозулина земля за хмарами, — шепоче Рейчел.

Наталі ставить колонку, Алекс застрибує на сцену, а Меріан попереджає:

— Обережно, фарба могла ще не висохнути.

Зенон сідає в крісло у першому ряду. Щоразу, коли він кліпає, по його повіках проскакують спогади: батько падає у снігову кучугуру; бібліотекарка висуває шухлядку каталога; чоловік у таборі для полонених виводить у пилюці грецькі літери.

Шаріф показує дітям закулісний засторонок, що його він виладнав за трьома книжковими полицями, напхом напханий реквізитом і костюмами. Олівія негайно натягує на голову латексну шапочку, щоб видаватись голомозою; Крістофер витягує у центр сцени коробку з-під мікрохвильовки, пофарбовану так, що вона нагадує мармуровий саркофаг; Алекс торкається вежі намальованого міста; а Наталі дістає із заплічника ноутбук.

У Меріан дзижчить телефон.

— Піца готова, — каже вона, нахилившись до того вуха Зенона, яке ще чує. — Піду, принесу її сюди. Я за один дух.

— Містере Нініс! — Рейчел плескає Зенона по плечу. Її руде волосся зібрано у косички, сніг на плечах розтанув, перетворившись у краплі, а очі широко розплющені та блищать від захвату. — Ви все це побудували? Для нас?

Сеймур

За квартал звідси, всередині «Понтіака Гранд Ам», занесеного трьома дюймами снігу, спить сімнадцятирічний сіроокий хлопець на ім'я Сеймур Штульман. На колінах у нього лежить величезний темно-зелений рюкзак «JanSport», до якого влізли дві мультиварки «Presto», напхані покрівельними цвяхами, кульковальницями, запалювальним пристроєм і дев'ятнадцятьма унціями вибухової речовини, званої як «Композиція В». Від корпусу кожної мультиварки до покритишки йдуть здвоєні дроти, де вони під'єднані до плати стільникового телефону.

Уві сні Сеймур іде попід деревами до групи білих наметів, але щоразу, коли він робить крок уперед, стежка вигинається, намети даленіють, і тоді страшне сум'яття тисне на нього. Він здригається і прокидається.

Годинник на приладовій панелі показує 16:42. Скільки він спав? П'ятнадцять хвилин. Максимум — двадцять. По-дурному. Необачно. Він сидить в автівці вже понад чотири години, пальці на ногах заніміли, і він хоче в туалет.

Він рукавом протирає запотіле лобове скло. Один раз ризикує увімкнути склоочисники, і вони змітають сніг. Перед бібліотекою машин немає. На тротуарі — жодної людини. Єдина автівка на вкритій гравієм стоянці на заході — це засипане снігом «субару» директорки Меріан.

16:43.

Шість дюймів до темряви, — каже радіо. — За ніч — дванадцять-чотирнадцять.

Вдих на чотири, затримка на чотири, видих на чотири. Згадай те, що тобі відомо. У сов три повіки. Їхні очні яблука мають форму не куль, а витягнутих трубочок. Групу сов називають парламентом. Йому потрібно лише зайти, сховати рюкзак у південно-східному кутку бібліотеки, якомога ближче до агенції нерухомості «Брама раю», і вийти. Поїхати на північ, почекати до 18:00, поки бібліотека закриється, і набрати телефонний номер. Дати п'ять гудків.

Бум.

Легко.

О 16:51 з бібліотеки виходить постать у вишнево-червоній куртці, натягує капюшон і починає прибирати сніг із доріжки, соваючи

лопатою для снігу вгору і вниз. Меріан.

Сеймур вимикає радіо в салоні й сповзає нижче на сидінні. При гадує: ось йому сім чи вісім років, він у відділі науково-популярної літератури для дорослих, деє біля книжки під шифром 598, і Меріан дістає з високої полиці довідник про сов. На її щоках — піщана буря веснянок, вона пахне жуйкою з корицею. Вона сидить поруч із ним на обертовому стільці. На сторінках, які вона йому показує, сови стоять біля нірок, сови сидять на гілках, сови ширяють над полями.

Він проганяє спогади. Що там каже Єпископ? *Воїн, по-справжньому відданий справі, не відчуває ні провини, ні страху, ні докорів сумління. Воїн, по-справжньому відданий справі, стає чимось більшим за людину.*

Меріан, штовхаючи перед собою лопату, біжить по пандусу для інвалідних колясок, посипає його сіллю, потім іде уздовж Парк-стріт і розчиняється у заметілі.

16:54.

Увесь день Сеймур чекав, поки бібліотека спорожніє, і ось вона спорожніла. Він розстібає блискавку в рюкзаку, вмикає мобільні телефони, приклеєні скотчем до покришок мультиварок, знімає пару захисних навушників і застібає рюкзак. У правій кишені його вітрівки лежить напівавтоматичний пістолет «Беретта-92», який він знайшов у сараї двоюрідного дідуся. У лівій — мобільник з написаними на зворотній стороні трьома телефонними номерами.

Зайди, сховай рюкзак, вийди. Їдь на північ, дочекайся закриття бібліотеки, набери два верхні номери. Чекай п'ятого дзвінка. Бум.

16:55.

На перехресті сніговідкидач розчищує дорогу, миготять фари. Проїжджає сірий пікап, на його дверях назва фірми: «Будівельні роботи Кінга». У вікні першого поверху бібліотеки світиться знак «ВІДЧИНЕНО». Меріан, мабуть, пішла у справах; вона скоро повернеться.

Іди. Виходь із машини.

16:56.

Кожна сніжинка, що вдаряється об лобове скло, видає ледь чутний стук, але цей звук наче пронизує Сеймура аж до коренів кутніх зубів. Тук-тук-тук-тук-тук-тук-тук-тук. У сов три повіки. Їхні очні яблука

мають форму не куль, а витягнутих трубочок. Групу сов називають парламентом.

Він надіває захисні навушники. Піднімає капюшон. Кладе руку на дверну ручку.

16:57.

Воїн, по-справжньому відданий справі, стає чимось більшим за людину.

Він виходить із машини.

Зенон

Крістофер розставляє пінополістиролові надгробки навколо сцени та нахиляє коробку з-під мікрохвильової печі, перетворену на саркофаг, таким чином, щоб глядачі могли прочитати епітафію: *«Етон: вісімдесят років прожив людиною, один рік віслюком, один рік морським окунем, один рік вороною»*. Рейчел піднімає свій пластиковий факел, і з-за книжкових полиць виходить Олівія з лавровим вінком на латексній шапочці. Алекс сміється.

Зенон плескає один раз.

— Генеральна репетиція — це така репетиція, на якій ми граємо по-справжньому, пам'ятаєте? Завтра ввечері серед глядачів може сидіти чиясь бабуся, яка постійно чхатиме, або дитинка почне вередувати і плакати, або хтось із вас може забути свою репліку, — але що б не сталося, вистава повинна тривати, чи не так?

— Саме так, містере Нініс.

— Прощу всіх по місцях. Наталі, музика!

Наталі тицяє у свій ноутбук, і з динаміка лунає моторошна органна fuga. На задньому фоні скриплять ворота, каркають ворони, пугають сови. Крістофер розгортає уздовж авансцени кілька ярдів білого атласу й стає на коліна з одного кінця стрічки, а з іншого кінця колінкує Наталі, відтак вони розмахують тканиною вгору й вниз.

Рейчел, взута у гумові чоботи, крокує в центр сцени.

— Острівне королівство Тір вгорнула туманна ніч, — каже Рейчел, потім дивиться у сценарій і знову підводить погляд, — і письменник Антоній Діоген виходить із архіву. Гляньте, ось він іде, втомлений і стурбований, занепокоєний через мрущу племінницю... але заждіть, поки я покажу йому дивну річ, яку знайшов серед гробниць.

Атлас колихається, грає орган, факел Рейчел мерехтить, і на світло виходить Олівія.

Сеймур

Кришталіки снігу налипають на його вії, і він скліпує. Рюкзак у нього на плечах — валун, материк. Великі жовті совині очі на ящику для книг наче стежать за ним, коли він проходить повз.

Насунувши капюшон і надівши захисні навушники, Сеймур піднімається п'ятьма гранітними сходами на ґанок бібліотеки. На внутрішній стороні скла вхідних дверей приклеєна табличка з написом дитячим почерком:

ЗАВТРА ЛИШЕ ОДИН ВЕЧІР ХМАРНИЙ ЗОЗУЛЕКРАЙ

Нема нікого за столом реєстрації, нема нікого за шахівницею. Нема нікого за комп'ютером, ніхто не переглядає журнали. У таку хуртовину, мабуть, усі сидять удома.

За столом висить вишитий напис у рамочці: «Відповіді на запитання». Годинник показує одну хвилину по п'ятій. На моніторах комп'ютерів три спіралі заставки закручуються все глибше і глибше.

Сеймур йде у південно-східний кут приміщення і стає на коліна у проході між відділами «Мови» та «Лінгвістика». З нижньої полиці він дістає книжки: «Англійська — це легко», «501 англійське дієслово», а також «Нідерландська для початківців», засовує рюкзак у запорошений простір позаду і повертає книжки на місце.

Коли він підводиться, у нього перед очима починають стрибати фіолетові смуги. Стук серця перекриває всі інші звуки, коліна тремтять, сечовий міхур болить, ноги занімили, і він натоптав снігу вздовж усього проходу. Але йому вдалося.

А тепер вийти.

Коли він рухається через відділ «Науково-популярна література», йому здається, що підлога потроху пнеться догори. Кросівки наче свинцеві, м'язи не слухаються. Назви безладно стрибають йому назустріч: «Втрачені мови й імперії слова», «7 кроків до виховання двомовної дитини»; він проходить повз суспільні науки, релігію, словники; його рука вже потягнулася до дверей, коли він відчув, як хтось плеснув його по плечу.

Не роби цього. Не зупиняйся. Не обертайся.

Але він обертається. Біля стола реєстрації стоїть худорлявий чоловік із зеленими навушниками у вухах. Брови — порядні чорні острішки, в очах — цікавість, на видимій частині футболки — напис:

«Я ЛЮБЛЮ ВЕЛИКІ», а в руках у нього покоїться рюкзак Сеймура.

Чоловік щось каже, але Сеймур так і не зняв навушники, тож голос доноситься до нього наче з тисячафутової віддалі, і серце Сеймура — це зібганий аркуш паперу, який то зіжмакують, то розгладжують. Рюкзак тут бути не повинно. Рюкзак повинен лежати у схованці у південно-східному кутку приміщення, якомога ближче до агенції нерухомості «Брама раю».

Бровастий чоловік дивиться вниз, на рюкзак, основне відділення якого частково розстебнулося. Коли незнайомець підіймає погляд, він хмуриться.

Перед очима Сеймура з'являється тисяча крихітних чорних цяток. У вухах стоїть гуркіт. Він засовує праву руку до правої кишені вітрівки, і його палець намагає гачок пістолета.

Зенон

З удаваним зусиллям Рейчел піднімає віко саркофага. Олівія дістає із картонної гробниці невеличку коробку, перев'язану мотузкою.

Рейчел запитує:

— Скриня?

— На ній зверху напис.

— І що ж там написано?

— Тут написано: «Незнайомцю, хто б ти не був, відкрий це, щоби дізнатися таке, що тебе вразить».

— Подумайте, майстре Діогене, — каже Рейчел, — про роки, які ця скринька пролежала у цій гробниці. Про століття, які вона пережила! Землетруси, потопи, пожежі, покоління, що змінювали одне одного! А тепер ви тримаєте її в руках!

Хоча руки Крістофера і Наталі вже налилися свинцем, діти продовжують махати тканиною, здіймаючи атласний туман, і грає органна музика, і б'ється у вікна завірюха, і стогне у підвалі бойлер, наче викинутий на мілину кит, а Рейчел дивиться на Олівію, а Олівія розмотує мотузку, відкриває коробку та дістає звідти списану енциклопедію, яку Шаріф знайшов у підвалі й пофарбував золотою фарбою з балончика.

— Це книга!

Дівчина здуває з обкладинки удавану пилюку, а Зенон, що сидить у першому ряду, усміхається.

— А чи пояснює ця книжка, — запитує Рейчел, — як таке можливо, щоб хтось міг бути людиною впродовж вісімдесяти років, віслюком упродовж одного, морським окунем упродовж іншого, а впродовж ще одного року — вороною?

— Дізнаймося.

Олівія розгортає енциклопедію і кладе її на пюпітр на задньому плані, а Наталі та Крістофер відпускають атлас, а Рейчел прибирає надгробки, а Олівія — саркофаг, і на середину сцени виходить Алекс Гесс — чотири з половиною фути на зріст, із лівовою гривовою золотавого волосся, з вівчарською гирлигою у руці і в бежевому халаті поверх спортивних шортів.

Зенон, сидячи у своєму кріслі, нахилиється вперед. Біль у стегні, шум у лівому вусі, вісімдесят шість років, прожитих на землі, майже

нескінченна кількість рішень, які привели його зараз сюди, — все це зникає. Алекс стоїть у світлі караоке й дивиться на порожні стільці, так наче перед ним не другий поверх занедбаної публічної бібліотеки у маленькому містечку в центральній частині штату Айдахо, а зелені пагорби стародавнього Тіра.

— Я Етон, простий вівчар з Аркадії, — виголошує він своїм високим і м'яким голосом, — й історія, яку я мушу вам розповісти, настільки сміховинна, настільки неймовірна, що ви нізащо не повірите жодному моєму слову — і попри все, це щира правда. Позаяк я, той, кого прозвали пташиними мізками і недоумком, — так, я, дурноголовий кульгавий Етон, якось відправився до самого краю Землі, і ще далі, до мерехтливих воріт Хмарного Зозулекраю, де у всіх усього вдосталь, а книга, в якій містяться всі знання...

Знизу долинає гуркіт — на думку Зенона, дуже схожий на постріл. Рейчел впускає надгробок; Олівія здригається; Крістофер пригинається.

Лунає музика, хмари звиваються на нитках, рука Наталі зависає над ноутбуком... новий гуркіт б'ється луною об підлогу, і страх, наче довгий темний палець, простягається через усю кімнату і торкається Зенона.

У світлі прожекторів Алекс прикушує нижню губу й кидає погляд на Зенона. Один удар серця. Два. Ваша бабуся, що сидить у залі, може чхнути. Чиєсь немовля може заплакати. Хтось із вас може забути рядок. Але що б не сталося, вистава повинна тривати.

— Та хай там як, — продовжує Алекс, дивлячись тепер у простір над порожніми стільцями, — а я почну із самого початку.

Наталі вмикає інший трек, Крістофер перемикає світло з білого на зелене, і на сцену виходить Рейчел з трьома картонними ягнятами.

Розділ другий. Видіння Етона

*«ХМАРНИЙ ЗОЗУЛЕКРАЙ» АНТОНІЯ ДІОГЕНА, ФОЛІО БЕТА
ХОЧА ПРИМИСЛЕНИЙ ПОРЯДОК РОЗТАШУВАННЯ ДВАДЦЯТИ ЧОТИРЬОХ ВЦІЛЛИХ
ФОЛІО ДОСІ СПІРНИЙ, НАУКОВЦІ ОДНОСТАЙНІ В ТОМУ, ЩО ЕПІЗОД, В ЯКОМУ
П'ЯНИЙ ЕТОН БАЧИТЬ АКТОРІВ, ЩО ГРАЮТЬ КОМЕДІЮ «ПТАХИ» АРІСТОФАНА,
І ПРИЙМАЄ ХМАРНИЙ ЗОЗУЛЕКРАЙ ЗА СПРАВДЕШНІЙ ПТАШИНИЙ КРАЙ, ПРИПАДАЄ
НА ПОЧАТОК ЙОГО ПОДОРОЖІ.
ПЕРЕКЛАД ЗЕНОНА НІНІСА*

...втомившись від мокви, багновища і вічного бекання овець, втомившись чути, як мене прозивають дурноголовим і недоумкуватим бараном, я покинув свою отару просто серед поля і побрів до міста.

На агорі¹ кожен громадянин сидів на власній лаві. Перед ними танцювали ворона, галка й одуд завбільшки як люди, і я злякався. Але вони виявилися лагідними птахами, а двоє літніх громадян почали вголос мріяти, яке чудове місто вони побудують серед хмар, поміж землею й небом — подалі від людської метушні. Туди спроможні будуть дістатися лише ті, хто має крила, там ніхто не знатиме страждань, і всі будуть мудрими. Перед моїми очима постав дивоглядний палац із золотими, зіпертими на хмари вежами, поміж якими ширяли соколи, кулики, перепілки, водяні курочки та зозулі, де ріки бульйону витікають із труб, а тут, глянь, вже спішать черепахи з медяниками на спинах, а обіч вулиць рівчаками тече вино.

Побачивши таке на власні очі, я підвівся й промовив:

— Навіщо ж залишатися тут, коли я можу бути там?

Полишив я свою амфору з вином та й попрямував прямісінько до Фессалії — країни, яка, і це всім відомо, знана своїм чарівництвом, щоби відшукати таку чаклунку, яка змогла би мене обернути в...

КОНСТАНТИНОПОЛЬ

1439—1452

Анна

На Четвертому пагорбі міста, яке ми називаємо Константинополем, а тодішні жителі називали просто Містом, через дорогу від монастиря Святої імператриці Феофано, у колись знакомитому вишивальному домі Ніколаса Калафатоса, живе сирота на ймення Анна. Вона не розмовляє до трьох років. А потім безнастанно як із рукава сипле запитання.

— Чому ми дихаємо, Маріє?

— Чому у коней нема пальців?

— Якщо я з'їм воронове яйце, у мене почорніє волосся?

— Маріє, а місяць поміщається всередині сонця — чи навпаки?

Черниці в монастирі Святої Феофано прозивають дівчинку Мавпочкою, бо вона постійно лазить по їхніх фруктових деревах, а хлопчики з Четвертого пагорба кличуть її Мошкою, бо вона ніколи не дає їм спокою, а головна вишивальниця, вдова Теодора, каже, що її слід називати Марноткою, бо вдова ще ніколи не зустрічала дитини, яка може цілу годину намарно вивчати один стібок, а вже наступної години забути геть усе.

Анна та її старша сестра Марія сплять у келії з одним віконцем, у якій заледве вистачає місця для одного матраца, напханого кінським волоссям. Все їхнє майно становлять чотири мідяки, три гудзики зі слонової кістки, латана вовняна ковдра та ікона святої Коралії, яка, можливо, належала, а, можливо, і не належала їхній матері. Анна ніколи не куштувала солодких вершків, не їла апельсинів і не виходила за міські стіни. Перш ніж їй виповниться чотирнадцять, усі, кого вона знає, будуть або уярмлені, або мертві.

Світанок. На місто падає дощ. Двадцять вишивальниць піднімаються сходами до майстерні і сідають на свої лави, а вдова Теодора ходить від вікна до вікна, відчиняючи віконниці. Вона каже: «Благословенний, захисти нас від ліні», а рукодільниці продовжують: «Бо несть ліку гріхам нашим», — а вдова Теодора відмикає шафу з нитками, зважує золоті і срібні дротинки та крихітні коробочки з перлинами, і записує їхню вагу на восковій дощечці, і щойно в кімнаті стає достатньо світла, щоби відрізнити чорну нитку від білої, починається робота.

Найстарша, сімдесятилітня, — Текля. Наймолодша, семилітня, — Анна. Вона сидить біля сестри і спостерігає, як Марія розгортає на

столі наполовину готову священничу епитрахиль. По краях, в акуратних медальйонах, виноградні лози обвивають жайворонків, павичів і голубів.

— Тепер, коли ми намітили абрис Івана Хрестителя, — каже Марія, — слід додати деталі. — Вона всилає в голку бавовняну нитку відповідного кольору, закріплює середину епитрахилі у п'яльцях і шпарко кладе стібок за стібком. — Ми повертаємо голку і виводимо її вістря крізь центр останнього стібка, розсуваючи волокна нитки — ось так, бачиш?

Анна не бачить. Та кому воно потрібне, таке життя, — цілий день кряжитися над голкою та ниткою, вишиваючи святих, зірки, грифонів та виноградні лози на уборах ієрархів? Євдокія співає гімн про трьох святих отроків, Агата вславляє випробування Йова, а вдова Теодора крокує майстернею, наче чапля, що вищуковує сяку-таку рибинку. Анна намагається стежити за голкою Марії — тамбурний стібок, шов «за голку», — але просто перед їхнім столиком на підвіконня сідає маленька брунатна трав'янка, струшує воду зі спинки, співає *віт-чак-чак-чак*, і Анна на змиг ока перетворюється у пташку. Вона злітає з підвіконня, ухиляється від дощових крапель і здіймається в небо, прямуючи на південь над околицями, над руїнами базиліки святого Поліекта. Чайки кружляють довкола купола собору Святої Софії, як молитви довкола голови Господньої, а вітер загібає воду в широкій протоці Босфору, прикрашаючи її білими шапочками, і купецька галера під повними вітрилами оминає мис, але Анна злітає ще вище, аж поки місто не перетворюється на жменьку дахів і садів ген-ген унизу, аж поки вона не залітає у хмари, аж поки...

— Анно! — шипить Марія. — Яка тут нитка?

Вдова Теодора, що зараз на протилежному боці майстерні, кидає на дівчат суворий погляд.

— Багряна? Намотана на дріт?

— Ні, — зітхає Марія. — Не багряна. І жодного дроту тут нема.

Цілий день вона приносить нитки, приносить полотно, приносить воду, приносить рукодільницям їхній полуденок із квасолі й олії. По обіді вони чують тупіт віслюка, вітання тягоноші та кроки майстра Калафата по сходах. Усі жінки сідають трохи рівніше, шиють трохи швидше. Анна повзає під столами, підбираючи всі утинки ниток, які

тільки може знайти, і шепоче подумки: «Я маленька, я невидима, він мене не бачить».

Майстер Калафат з його довжелезними руками, винними плямами на підборідді і войовничим нахилом голови настільки схожий на стерв'ятника, як ніхто з чоловіків, яких їй довелося бачити.

Шкутильгаючи між лавками, він несхвально, але тихо кудкудакає про щось, і зрештою обирає собі жертву, біля якої зупиняється, сьогодні — Євгенію, і просторікує про те, як повільно вона працює, як за часів його батька таку нетяму на гарматний постріл не підпустили би до тюка шовку, і невже ці жінки не тямкують, що кожного дня сарацини захоплюють нові провінції, і що це місто — останній острівець Христа в морі поганства, і якби не фортечні стіни, їх усіх давно би вже продавали на якомусь невільничому ринку в якомусь богом забутому закутні?

Калафат розійшовся було вже ледь не до піни на губах, аж тут дзвінок воротаря сповіщає про прибуття патрона. Майстер витирає чоло, поправляє свій позолочений хрест на планці сорочки та поспішає вниз, і всі полегшено видихають. Євгенія відкладає ножиці; Агата потирає скроні; Анна виповзає з-під лавки. Марія продовжує шити.

Мухи в'ються петлями між столами. Знизу долинає чоловічий сміх.

За годину до темряви її викликає вдова Теодора.

— Якщо буде на те воля Божа, дитино, то ти встигнеш зібрати бруньки каперців. Вони полегшать біль у зап'ястях Агати та допоможуть відкашлятися Теклі. Шукай ті, які ось-ось зацвітуть. Повернись до вечірнього дзвону, запни голову та стережись пройдисвітів та негідників.

Анна ледве стримується, аби негайно не зірватися з місця.

— І не біжи, бо нутрощі випадуть.

Вона змушує себе поволеньки спуститися сходами, поволеньки пройти через двір, поволеньки проминути сторожа — а вже тоді летить. Крізь ворота монастиря Святої Феофано, навколо величезних гранітних уламків поваленої колони, між двома рядами ченців, що дріботять вулицею у своїх чорних рясах, наче безкрилі ворони. У провулках виблискують калюжі, три кози пасуться у долонці зруйнованої каплиці і в ту мить, коли Анна пробігає мимо, дружно піднімають голови.

Ближче до будинку Калафата росте, напевно, тисяч з двадцять кущів каперців, але Анна пробігає ледь не лігу, доки не опиняється біля міських стін. Тут, у зарослому кропивою фруктовому саду, біля підніжжя великої внутрішньої стіни, є потайна хвіртка, древніша за людську пам'ять. Дівчина перелазить через купу цегляних уламків, протискується крізь щілину й піднімається гвинтовими сходами. Шість поворотів угору, крізь павутинне плетиво, і вона входить у маленький еркер лучника, світло до якого пробивається крізь вузькі вікна-бійниці з протилежних сторін. Повсюди валяються уламки, крізь щілини в підлозі під ногами шурхотять струминки піску, сполохана ластівка зривається з місця.

Затамувавши подих, Анна чекає, доки її очі звикнуть до напівтемряви. Багато століть тому хтось — можливо, самотній лучник, якому набридло стояти на варті, — зробив на південній стіні фреску. Час і негода відшарували більшу частину штукатурки, але зображення залишається чітким.

У лівій частині фрески на березі моря стоїть віслюк із сумними очима. Вода блакитна, порізана геометричними хвилями, а у правій частині, на плоту із хмар, — вище, ніж Анна може дотягнутися, — сяє місто зі срібних і бронзових башточок.

Вона вже разів зо п'ять дивилася на цю фреску, і кожного разу щось ворушилося в її грудях, якийсь німотний поклик далеких країв, відчуття неосяжності світу і власної мализни в ньому. Стиль фрески геть не схожий на роботи рукодільниць у майстерні Калафата: чужа перспектива, простіші кольори. Хто цей віслюк, і чому його очі такі сумні? І що то за місто? Сіон, рай, град Божий? Анна зводиться навшпиньки; між тріщинами у штукатурці можна розгледіти колони, арки, вікна, крихітних голубів, що кружляють навколо веж.

Унизу в садах починають витьохкувати солов'ї. Світло зникає, підлога скрипить, і башточка ніби поринає у забуття, і тоді Анна протискується крізь західне вікно-бійницю й опиняється на парапеті, де вишикувалися в ряд каперці, підставивши листя надвечірньому сонцю.

Вона зриває пуп'янки і на ходу кидає їх у кишеню. І все ж великий світ не відпускає її. За зовнішніми стінами, за ровом, що заріс водоростями, на неї зачекалися оливкові гаї, козячі стежки, крихітна постать погонича, що веде двох верблюдів повз кладовище. Каміння

дихає денним теплом, сонце скочується за обрій. Коли починають дзвонити до вечірні, її кишеня заповнена лише на чверть. Вона запізниться; Марія хвилюватиметься; вдова Теодора розсердиться.

Анна прослизає назад до вежі і знову на один вдих зупиняється під фрескою. У сутінках їй здається, що хвилі рухаються, місто мерехтить; віслюк прощує берегом, відчайдушно прагнучи перетнути море.

СЕЛО ЛІСОРУБІВ У РОДОПАХ, БОЛГАРІЯ

Ті ж роки

Омер

За двісті миль на північний захід від Константинополя, у маленькому сільці лісорубів біля стрімкої та бурхливої річки народжується майже здоровий хлопчик. У нього вологі очі, рожеві щічки і міцні ніжки. Але з лівого боку його рота щілина розділяє верхню губу від ясен до основи носика.

Повитуха сахається. Мати просуває палець дитині в рота: щілина тягнеться вглиб піднебіння. Так наче його творцю увірвався терпець, і він завчасно покинув роботу. Піт на її тілі водномить холоне; жах затьмарює радість. Чотири рази вона носила дитину під серцем і жодної не втратила, і навіть вважала себе, мабуть, благословенною у цьому сенсі. А тепер — ось це?

Немовля кричить; крижаний дощ періщить по даху. Вона намагається втримати його стегнами й одночасно стискає груди обома руками, але їй не вдається змусити його губи стулитися. Він відчайдушно намагається смоктати; його горло тремтить; молока значно більше проливається, ніж він отримує.

Амані, старша дочка, пішла кілька годин тому, щоби покликати чоловіків з вирубу; вони вже, напевно, поспішають додому. Дві молодші дочки позиркують то на матір, то на немовля і навспак, ніби намагаючись зрозуміти, чи справді такі обличчя можуть існувати. Повитуха відправляє одну дівчинку до річки по воду, а іншу — ховати послід; а вже геть стемніло, а дитина все ще кричить, коли до них долинає собака гавкотня, а потім дзеленчання дзвіночків Листка та Голки, їхніх волів, коли вони зупиняються біля хліва.

Дід і Амані заходять у хату — вкриті памороззю, в очах безум.

— Він упав, бо кінь... — починає Амані, але коли бачить обличчя дитини, німіє.

З-за її спини лунає голос діда:

— Твій чоловік ішов попереду, але кінь, мабуть, посковзнувся в темряві, і річка, і...

Хату наповнює жах. Немовля плаче; повитуха з обличчям, спотвореним від темного, первісного страху, крадеться до дверей.

Дружина коваля їх попереджала, що на горі цілу зиму колотилися духи померлих — прослизали крізь замкнені двері, викликали нудоту у вагітних жінок і душили немовлят. Дружина коваля порадила прив'язати до дерева козу, як жертву духам, і ще вилити горщик меду в струмок, проте її чоловік відповів, що зайвої кози в них нема, а сама вона не схотіла марнувати стільки меду.

Гординя.

Щоразу, коли вона ворушиться, в її живіт наче вціляє маленька блискавка. З кожним ударом серця вона відчуває, як повитуха квапливо розносить новину від хати до хати. Демон народився. Його батько загинув.

Дід бере розплакану дитину, розповиває на підлозі і кладе їй кісточку пальця між губами — і хлопчик затихає. Другою рукою старий розсуває щілину у верхній губі немовляти.

— Багато років тому на протилежному боці гори жив чоловік, у якого під носом була така сама щілина. Він був хорошим верхівцем, коли не звертати уваги на його потворний вигляд.

Дідусь повертає немовля матері, виходить надвір і заводить у дім козу та корову, ховаючи їх від негоди, а тоді повертається у ніч, щоби відпрягти волів; в очах тварин відбивається світло вогнища, і дочки туляться до матері.

— Це джин?

— Нечистий?

— Як воно буде дихати?

— Як воно буде їсти?

— Дід віднесе його на гору вмирати?

Дитина кліпає на них темними уважними очима.

Крижаний дощ перетворюється на сніг, і жінка підіймає голову і возносить до неба молитву про те, що якщо її сину судилося хоч щось

звершити у цьому світі, то будь ласка, хай зробить так, щоби він був живий-здоровий.

Але перед світанком вона прокидається і бачить, що над нею стоїть дід. У своєму сіряку з волової шкіри, припорошеному снігом, він радше схожий на привида із пісні дроворубів, на чудовисько, звикле витворяти жахливі речі; і хоча породілля заспокоює себе, що до ранку хлопець приєднається до її чоловіка на троні у саду блаженства, де молоко ллється з каміння, і течуть медові ріки, і зима ніколи не приходить... але її не полишає відчуття, що, віддаючи дитину, вона наче віддає одну зі своїх легень.

Півні горланять, сніг скрипить під колесами, у хаті світлішає, і жах із новою силою охоплює жінку. Чоловік потонув, і кінь разом з ним. Дівчата вмиваються і моляться, і доять корову Красуню, приносять корм для Листка та Голки, нарізують соснових гілочок для кози, ранок потроху переходить у день, але жінка все ще не може знайти в собі сили підвестися. Холод у крові, і холод у душі. Просто зараз її синочок перетинає річку смерті. Чи може... Чи може...

У сутінках загарчали собаки. Жінка підводиться і шкутильгає до дверей. Порив вітру високо в горах здіймає з дерева хмару блискіток. Тиск у грудях стає нестерпним.

Довгу, наче вічність, мить нічого не відбувається. Потім дід спускається вниз річковою дорогою на кобилі, перекинувши якийсь згорток через сідло. Собаки заходяться гавкотом, дід спішується; її руки тягнуться взяти те, що він привіз, хоча розум і попереджає, що цього робити не слід.

Дитина жива. Її губки сірі, а щічки попелясті, але навіть її пальчики не почорніли від морозу.

— Я відвіз його у високий гай. — Дід підкидає дрова у вогнище, роздмухує вуглики; руки у нього тремтять. — Я поклав його на землю.

Вона сідає якомога ближче до вогню, і цього разу правою рукою тримає підборіддя та щелепу немовляти, а лівою зціджує молоко так, аби цівка потрапляла просто в горло хлопчикова — молоко витікає з його носа та зі щілини на підборідді, але він ковтає. Дівчата, аж трусячись з цікавості, прослизують у хату; полум'я у вогнищі здіймається вище; дід тремтить.

— Я повернувся та сів на кобилу. Він лежав так тихенько... Просто дивився на дерева. Крихітне тільце на снігу.

Дитина давиться, але потім ковтає. За дверима скавулять собаки. Дідусь дивиться на свої тремтячі руки. Скільки часу мине, перш ніж решта села дізнається?

— Я не міг його залишити.

Вони приходять незадовго до опівночі з вилами та смолоскипами і проганяють їх. Дитина спричинила смерть свого батька й зачарувала діда, наказавши забрати її з лісу. У немовляті оселився демон, і доказ тому — вада на обличчі.

Вони залишили позаду хлів, сіножать, льох, сім плетених вуликів і хату, яку збудував дідів батько ще шість десятиліть тому. Світанок застає їх, промерзлих і переляканих, за кілька миль вище по річці. Дід чвалає по сльоті побіля волів, а ті тягнуть підводу, на якій дівчата тримають курей і глиняний посуд. Корова Красуня плентається позаду, сахаючись кожної тіні, а замикає процесію матір хлопчика верхи на кобилі; дитинка, лежачи у сповивку в неї на руках, покліпує оченятами, дивлячись у небо.

До ночі вони опинились у відлюдному яру, за дев'ять миль від села. Між обмерзлими наметнями жебонить струмок, а величні, наче боги, хмари тягнуться крізь крони дерев, і дивний посвист вітру лякає худобу. Вони розбивають табір під вапняковим виступом, на якому пралюди багато століть тому намалювали печерних ведмедів, турів і нелітаючих птахів. Дівчата туляться до матері, дід розкладає вогнище, коза жалісливо мекоче, собаки тремтять, а в очах малюка відбивається світло вогнища.

— Омер, — каже матір. — Ми назвемо його Омер. Той, хто довго живе.

Анна

Їй вісім, вона повертається від винороба з трьома глечиками темного вина, яке туманить розум Калафата, і зупиняється біля заїзду перепочити. Із зачиненого віконницями вікна до її слуху доноситься чийсь голос, що з нетутешньою вимовою читає щось по-грецьки:

...Одіссей же тим часом
До Алкіноя пішов у славетні покої і серцем
Затрепетав, перед мідним порогом його зупинившись.
Все-бо, як сонце яскраве, як місячне сяйво, блищало
В високоверхім стрункім Алкіноя відважного домі.
Стіни, міддю оббиті, тягнулися вправо і вліво,
Вглиб від порога, з карнизом вгорі з темно-синьої сталі.
З золота двері зсередини в домі міцнім зачинялись,
Срібні одвірки над мідним порогом підносились струнко,
Срібний одвірок — вгорі й золотее на дверях окільце.
З золота й срібла обабіч при вході собаки стояли,
Виробив їх надзвичайно майстерно Гефест кривоногий,
Щоб Алкіноєві, серцем відважному, дім пильнували, —
Пси ті безсмертні були і ніколи й не старіли навіть.²

Анна геть забуває про візок, вино, час — про все. Вимова дивна, але голос глибокий і плавний, і поетичний метр підхоплює дівчину, наче вершник, що мчить галопом. Потім лунають голоси хлопчиків, які повторюють вірші, і далі вона знову чує перший голос:

А за подвір'ям — од брами вхідної — був сад плодоносний,
В оранку денну завбільшки, обведений тином навколо.
Віттям розкішним великі дерева там скрізь зеленіли —
Груші дорідні, гранати і яблунь ряди рясноплідні,
В фігах солодких смоковниці й пишно-зелені оливи.
Та без плодів ніколи гілля тих дерев не лишалось —
Влітку то будь чи взимі — цілорічно. Віє там завжди
Теплий Зефір, і одні лиш зав'яжуться — другі вже спіють.
Яблуко стигне за яблуком там, за грушею — груша,

Гроно там зріє за гроном, за смоквою — смоква солодка...

Що ж то за палац, де двері сяють золотом, стовпи — сріблом, а дерева не припиняють плодоносити? Ніби загіпнотизована, вона наближається до стіни будинку, перелізає через ворота й зазирає крізь віконницю. Усередині чотири хлопці у куртках-пурпуанах сидять навколо старого чоловіка, у якого з горла випирає зуб. Хлопці монотонно й абсолютно бездушно повторюють вірші, а чоловік тримає на колінах щось схоже на листочки пергаменту. Анна набирається відваги й нахиляється якомога ближче...

До цього моменту вона лише двічі бачила книги: Біблію в шкуратяній оправі, оздобленій самоцвітами, — ту Біблію, яку пресвітери несли центральним нефом у монастирі Святої Феофано; і травник на ринку, який торговець зіллям миттєво згорнув, не давши Анні зазирнути всередину. Ця книга видається старішою і похмурішою: літери порозцяцьковували пергамент, так наче там наслідили сотні берегових птахів.

Ментор продовжує читати вірш, у якому богиня оповила подорожнього туманом, щоби він міг пробратися в осяйний палац, Анна нехотя стукає віконницею, і хлопці піднімають голови. За мить дебела хазяйка махає Анні рукою, проганяючи її геть, так ніби Анна якась пташка на її фруктовому дереві.

Дівчина відступає до свого візка і присувається настільки близько, наскільки наважується, проте мимо гуркочуть вози, по дахах починають вистукувати краплі дощу, і вона більше нічого не чує. Хто такий Одісей, і що то за богиня, котра вкриває його чарівним туманом? І чи королівство хороброго Алкіноя — те саме, що намальоване в алькері? Ворота відчиняються, і хлопці швидко проходять повз Анну, оминаючи калюжі й похмуро поглядаючи на неї. Невдовзі виходить і старий учитель, спираючись на ціпок, і тоді Анна встає у нього на шляху.

— Ваша пісня. Це вона була на тих сторінках?

Ментор заледве повертає голову: під підборіддя йому наче застромили гарбуз.

— Ви мене навчите? Я вже знаю деякі літери; я знаю ту, що подібна до двох стовпів з палицею поміж ними, і ту, що схожа на шибеницю, і ту, що схожа на перевернуту голову бика.

Вказівним пальцем вона малює літеру А просто в багнюці біля його ніг. Чоловік піднімає обличчя, підставляючи його дощу. Там, де його очні яблука мають бути білими, вони жовті.

— Дівчата до менторів не ходять. Та й грошей у тебе нема.

Вона бере з візка глечик.

— У мене є вино.

Він напружується. Одна рука мимоволі тягнеться до глечика.

— Спочатку урок, — наполягає Анна.

— Ти ніколи цього не вивчиш.

Вона не зрущує з місця. Старий учитель стогне. Кінцем ціпка він пише в болоті:

Ὠκεανός

— Ὠκεανός — Океан, старший син Неба і Землі. — Він малює коло навколо напису і тицяє в його центр. — Ось відоме. — Потім він тицяє ззовні кола. — Тут невідоме. Тепер вино.

Анна передає йому глечик, і він, тримаючи його обома руками, п'є. Вона присідає навпочіпки. Ὠκεανός. Лише сім карлючок у багнюці. І все ж у них і самотній мандрівник, і палац із мідними стінами, і золоті сторожові пси, і богиня, і чарівний туман?

За пізнє повернення вдова Теодора б'є Анну різкою по підощві лівої ноги. За те, що вона повернулася з одним напівпорожнім глечиком, б'є по правій. По десять ударів на кожну. Анна майже не плаче. Половину ночі вона подумки виводить літери, а весь наступний день, коли вона шкутильгає вгору-вниз сходами, несучи воду чи наловлених вугрів для кухарки Хріси, то бачить не кухню, а острівне королівство Алкіноя, оповите хмарами й благословенне західним вітром, ущерть сповнене яблук, грушок й оливок, синіх фіг і багряних гранатів, а на сяючих постаментах пишаються золоті хлопчики із палаючими смолоскипами в руках.

За два тижні, повертаючись із базару, вона зумисне дає гаку, щоби пройти повз заїзд. Вона помічає зобатого ментора, що сидить на сонці, наче рослина в горщику. Анна ставить кошик із цибулею на землю і пише пальцем у пилуці:

Ὠκεανός

Навколо цього слова Анна малює коло.

— Старший син Неба і Землі. Ось відоме. Тут невідоме.

Чоловік нахилиє голову, а тоді дивиться на неї так, наче бачить вперше, і в його вологих очах відбивається світло.

Його звать Ліциній. Перед тим як його спіткало нещастя, каже старий, він був ментором у заможній родині в одному місті на заході і мав шість книжок і залізну скриню для їх зберігання: два житія святих, книгу послань Горація, свідчення чудес святої Єлизавети, підручник із грецької граматики й «Одіссею» Гомера. Але потім сарацини захопили його місто, і він утік до столиці ні з чим, і тепер дякує ангелам на небі за міські стіни, камені в основу яких заклала сама Богородиця.

З-під плаща Ліциній дістає три строкаті згортки пергаменту. Одиссей, каже він, колись був полководцем у найбільшій армії світу, чий легіони походили з Гермiни, з Дуліхія, з оточених міцними мурами Кносса та Гортина, з найдальших морських узбереж, і вони перетнули океан на тисячах чорних кораблів, щоб розграбувати легендарне місто Трою, і з кожного корабля висипалося по тисячі воїнів, і було їх стільки, якщо вірити Ліцинію, скільки листя на деревах, або мушви, що роїться над відрами з теплим молоком у пастуших стайнях. Десять років вони облягали Трою, а коли нарешті взяли її, втомлені легіони відпливли додому, і всі повернулися живими-здоровими, крім Одиссея. Уся пісня про його повернення додому, пояснює Ліциній, складалася з двадцяти чотирьох книг, по одній на кожну літеру алфавіту, і на її декламацію знадоблювалося кілька днів, але все, що залишилося в Ліцинія, — це ці три книги, кожна з яких містить пів дюжини сторінок, що стосуються розділів, де Одиссей залишає печеру Каліпсо, зазнає кораблетрощі, а відтак у чому мати народила потрапляє на острів Схерія, де панував відважний Алкіной, володар феаків.

Був час, продовжує Ліциній, коли кожна дитина в імперії знала кожного учасника історії Одиссея. Але задовго до народження Анни латинські хрестоносці-латиняни із заходу спалили місто, вбивши тисячі людей, і забрали більшу частину його багатств. Потім чума вдвічі скоротила населення, а потім ще наполовину, і тодішній імператриці довелося продати свою корону Венеції, щоб заплатити гарнізону, тож нинішній імператор носить корону зі скельцями замість самоцвітів і насилу може дозволити собі тарілки, з яких їсть, а саме місто шкутильгає крізь безкінечні сутінки, очікуючи другого пришествя Христа, і ні в кого вже немає часу на старі історії.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ